

بسم الله الرحمن الرحيم

عنوان مقاله: بررسی آثار تربیتی آزمایشهای الهی در زندگی انسان از
منظر آیات و روایات

معصومه شجاعی

سطح 3 رشته فقه و اصول

مدرس و مشاور حوزه علمیه حضرت رقیه (س) برازجان
محل سکونت: برازجان، میدان مجاهد برازجانی، کوچه شهید صابری، انتهای
کوچه سمت چپ، منزل صابری.

شماره تماس: 09176668036

چکیده

تکامل معنوی ، تقرب به خدا و حیات وصف ناپذیر و جاویدان اخروی ، عالی ترین هدف انسان در حیات خویش است که البته باید آن را به دست آورد . مهم این است که دنیا تنها بستر تحقق این هدف است و جز آن ، هیچ راهی برای رسیدن به آن هدف عالی ، وجود ندارد . و در این میان ، "زندگی" همه آن چیزی است که ما از دنیا در اختیار داریم و اسا سا "حیات اخروی جز باکنش ها و واکنش های ما در پهنه پر پیچ و خم رمزوراز زندگی شکل نمی گیرد. بی گمان انسان برای موفقیت در زندگی باید با مهارت های زندگی آشنایی بیشتری داشته باشد. یکی از مسائلی که هر انسانی در طول زندگی با آن مواجه می شود ، سختی ها و گرفتاریهایی است که همان آزمایشها و ابتلائات الهی هستند. با توجه به اهمیتی که این موضوع در حیات انسانی دارد مورد توجه ویژه دین بوده است. دقت در معارف دین ، نشان می دهد که متون دینی (قرآن و حدیث) آموزه های گره گشا و کارآموز فراوانی در این قلمرو دارند ، زیرا بسیاری از انسانها هنگام مواجه شدن با ابتلائات و آزمایشها دچار سردرگمی شده و ناامیدی کردند و این خود آغاز یک راه نافرجام است.

کلید واژه: آثار تربیتی، آزمایش الهی، زندگی انسان، تربیت.

مقدمه

انسان ، شاهکار آفرینش و گل سر سبد آفریدگان است. که خداوند از روح خود در او دمیده است. " فاذا سوئته و نفعت فیه من روحی ". و به همین دلیل ، شایستگی آن را یافت که مسجود فرشتگان گردد: "فسجد الملائکه کلهم اجمعون" (سوره حجر ، آیه 30).. همانگونه که هیچ مخلوقی بی هدف آفریده نشده ، انسان نیز بیهوده به این جهان پانگذاشته است: "افحسبتم انما خلقناکم عبثا" (مومنون ، آیه 115). خداوند در آفرینش انسان اهدافی همچون رسیدن به مقام عبودیت، تکامل انسانی و رحمت بی پایان الهی را در نظر گرفته است. با این حال ، در این سیر تکاملی و حرکت او به سوی عبودیت ، موانعی وجود دارد که باید با آزمایشهای گوناگون ، دست و پنجه نرم کند. تا از آنها سرافراز بیرون آید و به مقامی برسد که شایسته آن است.

یکی از بحث های کلیدی معارف قرآنی ، امتحان و آزمایش است که در آیات متعددی از آن سخن به میان آمده است . و از زوایای مختلفی به آن نگریسته شده است . آزمایش و امتحان برای زندگی بشر ضروری است ، زیرا بدون آزمایش ، بشر به تکامل نخواهد رسید. به همین دلیل هیچکس از آزمایش الهی مستثنی نیست ، حتی مقرب ترین افراد نیز نزد خداوند از آزمایشهای سخت تری برخوردارند. قرآن به خاطر این سنت همگانی و عمومی ، راهکار های برون رفت پیروزمندانه ای را ذکر نموده است که ما در فصول تحقیق ، به آن اشاره کرده ایم . خداوند بندگان خود ، را می آزماید تا آنچه را که در "درون" دارند در "عمل" آشکار سازند. و استعداد های خود را قوه به فعل برسانند.

در این پژوهش به دلیل اهمیت و ضرورت فراوانی که ابتلائات و آزمایشهای الهی در زندگی بشر دارند ابتدا در قسمت مفاهیم و اصطلاحات کلیدی ، معنای لغوی و اصطلاحی واژه ها یتربیت – آزمایش – ابتلاء و فتنه مورد بررسی قرار گرفت تا با وارد شدن در فصل دوم به آثار تربیت این ابتلائات و آزمایشها پردازیم. در ابتدای فصل دوم که فصل تجزیه و تحلیل اطلاعات پژوهش می باشد ابتدا به فلسفه آثار تربیتی آزمایشهای الهی پرداخته و سپس رابطه آزمایشهای الهی را با مسئله جبر و اختیار را مورد بررسی قرار داده و در ادامه انواع آزمایش و آزموده شدگان را از نظر قرآن کریم و روایات مورد بررسی قرار داده و سپس قبل از وارد

شدن به آثار تربیتی، اهمیت و ضرورت تربیت را از دیدگاه بزرگان بیان کردیم. و در پایان فصل دوم به بیان آثار تربیتی آزمایشهای الهی از منظر آیات و روایات پرداختیم و سپس در بخش دوم از فصل دوم، تأثیری که سختی ها و گرفتاریها در تربیت و سازندگی فرد دارند را مورد بررسی قرار داده و در بخش سوم، ثمرات و نتایجی که از این آثار تربیتی برای انسان حاصل می گردد را بررسی کردیم.

حضرت حق ، و ثمره و نتایج این ابتلائات را پاک شدن باطن و پالایش جان می‌داند. (جوئیاری ، 1388، ص 180).

6- ارزیابی اعمال برتر بندگان

مولای متقیان حضرت علی (ع) می‌فرمایند: " واما بعد، فان الله قد جعل الدنيا لما بعدها ، و ابتلى فيها اهلها ، ليعلم ايهم احسن عملا ، و لسنا للدنيا خلقنا ،... لنبتلس بها. و قد ابتلا في الله بك و ابتلاك بي... " (نهج البلاغه ، نامه 55). معنای خطبه: " پس از یاد خدا و درود ، همانا خدای سبحان دنیا را برای آخرت قرار داده ، و مردم را در دنیا به آزمایش گذاشت تا روشن شود کدامیک نیکو کارتر است ، ما را برای دنیا نیافریده اند ، به دنیا آمديم تا در آن آزمایش شويم و همانا خداوند مرا به تو و تو را با من آزمود و... ". از دیدگاه حضرت ، حضور انسان و زندگی او در همین دنیا خود ، یکی از آزمایشهای بزرگ الهی است ، زیرا در این دنیا انسان در سخت ترین آزمایش قرار دارد یعنی اینکه چگونه عمل می‌کند ، اعمال صالح انجام می‌دهد یا اعمالی که صالح نبوده و مورد رضای پروردگار نیست به هر حال دنیا سخت ترین میدان آزمایش و امتحان برای انسان است.

7- شناخت واقعیت ها

حضرت علی (ع) در این حکمت گهربار می‌فرمایند: " لا يقولن احدكم " اللهم اني اعوذ بك من الفتنه " لانه ليس احد الا و هو مشتمل على فتنه ، و لكن من استعاذ فليسهذ .. من مضلات الفتنه ، (نهج البلاغه ، حکمت 983). فان الله سبحانه يقول " و اعلموا انما اموالكم و اولادكم فتنه " (انفال ، آیه 28).

معنای حکمت: " فردی از شما نگوید : خدایا از فتنه به تو پناه می‌برم ، زیرا کسی نیست که در فتنه ای نباشد ، لکن آن که می‌خواهد به خدا پناه برد ، از آزمایشهای گمراه کننده پناه ببرد ، همانا خدای سبحان می‌فرماید: " بدانید که اموال و فرزندان ، فتنه شمايند. "

در این حکمت ، حضرت بیان می‌کنند که خداوند ، بندگان را از طریق اموال و اولاد آزمایش می‌کند تا آن کس که از رزق خود ناخشنود است و آن که را به قسمت الهی راضی است ، آشکار گرداند. هر چند خدای سبحان مردم را بهتر از خودشان می‌شناسد ، ولی می‌خواهد کارهایی را که موجب پاداش یا کیفر است ، پدید آید ، چون بعضی از مردم ، فرزند

پسر را دوست می دارند و از دختر بدشان می آید و بعضی هم افزایش مال را دوست می دارند و از کاهش سرمایه نگران اند.

بدین ترتیب در سایه ی آزمایشها و ابتلائات واقعیت ها و حقایق آشکار و شناخته می شود.

8- بازگشت به سوی خداوند و توجه بیشتر به حضرت حق

اما سجاد (ع) در دعای بیست و یکم از صحیفه ی سجادیه یعنی دعا به هنگام پیش آمدن اندوه و عفه ی اشتباهات ، در فراز هشتم از این دعای گهربار می فرماید: " و لاتجعلنی ناسیا لذكرک فیما او لبتنی ، لا غافلا لا حسانک فیما ابلیتنی ، لا آيسا من اجابتک لی و ان ابتلات عنی ، فی سراء کنت او خیرا ، او شده او رخاء ، او عافیه او بلاء ، او بوس او نعماً ، او جده او لاواء او فقرا و غنی "

معنی دعا : " خدایا فراموشی ذات اقدس را در حال گشایش نصیب من مگردان " در حال آزمایش و بلاء و بیچارگی ، یا نعمت و فراخی و سرانجام در حال تهیدستی یا توانگری - از پاسخ خود نومیدم مکن ، هرچند پاسخ گویی ات به تاخیر افتد. "

امام سجاد (ع) از خداوند متعال در خواست نموده است که اگر او را بلاها و سختی ها گرفتار کرد ، ناامیدی ، سستی و دوری از خدا را شامل حالش نگرداند ، یعنی هم چنان که ثروت و قدرت ، دارای آثار منفی بسیار بدی است که باید از آنها به خدا پناه برد ، سختی ها و گرفتاریها نیز پیامدهای وخیم و ناگواریهای فراوان دارد که آدمی برای از سر گذراندن آنها ، سخت به کمک الهی نیاز مند است ، زیرا گاهی سختی ها و گرفتاریها چندان دامن فرد را می گیرد ، که دست توسل به هر جا دراز می کند ، نتیجه نمی گیرد ، در این حال ، چه بسا فرد توهم کند که فریاد رسی در عالم نیست و بدین ترتیب به عامل یاس - این ویروس مهلک و فلج کننده و کفرآفرین - گرفتار شود.

اما سجاد (ع) در ادامه ی دعا می فرماید : " خدایا ! آن گاه که مرا به سختی مبتلا می سازی ، از احسان خود محروم مگردان ". در این سخن ، دو نکته حائز اهمیت است :

1- در گرفتاریهای که از جانب خدا مقدر می شود ، نعمتی نهفته است که حضرت حق در نظام تربیتی خود آن را مندرج ساخته است. به همین جهت حضرت سجاد (ع) در دعای

پانزدهم از صحیفه سجادیه فرمود: "خدایا از بابت بیماری که در بدن من نهادهی تو را سپاس می گویم."

2-امام علی (ع) هشدار می دهد که اگر خداوند سبحان را به هنگام گرفتاری رها کند ، به یاس و نا سپاسی گرفتار می شود . بنابراین باید در این مواقع شدت انا به و توکل به حق در ما بیشتر شود.(ممدوحی کرمانشاهی ، 1386، ج2، ص270).

نتیجه

در پایان به این نتایج دست می یابیم که فلسفه ی آثار تربیتی آزمایشهای الهی در زندگی انسان، اولاً : زمینه ای برای رسیدن به پاداش عمل است . زیرا شرط رسیدن به پاداش ، ایمان و عمل صالح است. همانطور که این مطلب ، بارها در آیات و روایات ، مورد تاکید قرار گرفته است. و ثانياً: پاداش دادن به بندگان از طرف خداوند ، بدون آزمایش و امتحان کردن بندگان ، با صفت عدالت خداوند سازگاری ندارد . همانطور که در آیات قرآن این مساله بسیار مورد تاکید قرار گرفته که متقین و کفار و یا فاسق و عادل مانند هم و مساوی نیستند. پس آن که یک عمر تخطی کرده با آنکه یک عمر مطیع اوامر الهی بوده نباید یکسان باشد.

ثالثاً: از روایات معصومین ، این نکته روشن می شود که آزمایش الهی ، یک رحمت الهی و تفضلی از جانب پروردگار بر بندگان خویش ، زیرا بر اساس روایات معصومین ، رنجها و گرفتاریها زاینده ی گناهان و معاصی انسانها هستند . و رابعاً: آزمایشهای الهی نمادی از محبت بی حد و حساب خداوند بر بندگان خویش ، است چرا که در سایه ی سختی و مشکلات است که انسانها ساخته می شوند . و به کمال و سعادت دست می یابند نه در راحتی ها و آسایش.

پس آزمایشها و ابتلائات الهی آثار تربیتی گرانسنگی بر روح و روان انسان دارند که از جمله می توان به آثار زیر اشاره کرد: 1- مایه ی شکوفایی استعداد ها و به وجود آمدن روحیه استقامت و پایداری می شود. 2- مایه ی تذکر و یادآوری یا "هشدار و توجه دادن" است. 3- مایه تکامل و به کمال رسیدن بشر است. 4- مایه ی تنبه و آگاهی انسان می شود. 5- سبب پاک کردن و تطهیر گناهان و معاصی ، و پالایش روح آدمی می گردد. 6- سبب بالا رفتن درجه انسان و رسیدن به اجر و ثواب بیشتر می گردد. 7- مایه ی رسیدن به نعمتها ی فراوان دیگر می گردد. 8- سبب سنجش درجه ی ایمان و خلوص انسان می شود. 9- سبب ملبس شدن انسان به سپر تقوا ، و خود سازی می شود. 10- مستحقین پاداش و مستحقین کیفر الهی ، مشخص می گردند. 11- اعمال برتر بندگان ، ارزیابی می گردد. 12- واقعیت ها و حقایق شناخته می شود. 13- انسان به سوی پروردگار خویش بازگشت نموده و توجه بیشتری می کند.

منابع:

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

1- احمدیان، ابراهیم، 1382، رهگشای انسانیت [سخنان اسمانی، احادیث قدسی]، انتشارات پارسایان.

2- پسندیده، عباس، 1384، رضایت از زندگی، قم: نشر دارالحدیث.

3- جویباری، محمد رضا، 1388، راه روشن [آشنایی، با ترجمه و مفاهیم حکمت‌های هج البلاغه]، قم: نشر اسراء.

4- حسینی دشتی، مصطفی، 1376، معارف و معاریف، ج [3]، ناشر صد رقم.

5- راغب اصفهانی، حسین بن، 1412، المفردات فی غریب القرآن، ناشر دارالعلم الاسلامیه، چاپ دمشق - بیروت.

6- طباطبایی، محمد حسین، 1388، ترجمه تفسیر المیزان ج [14-16-19-20]، ترجمه ی محمد باقر موسوی همدانی، دفتر انتشارات اسلامی.

7- قرشی، علی اکبر، 1371، قاموس قرآن، ناشر دارالکتب الاسلامیه، تهران.

8- مکارم شیرازی، ناصر، 1377، پیام قرآن، ج [4]، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

9- ممدوحی کرمانشاهی، حسن، 1383، شهود و شناخت [شرح و ترجمه صحیفه سجاده]، ج [2]، قم: موسسه بوستان کتاب.